

Osvrti i kritike

Filip de Diversis, *Opis slavnoga grada Dubrovnika*. Predgovor, transkripcija i prijevod s latinskoga: Zdenka Janeković-Römer. Zagreb: Dom i svijet, 2004., 216. str.

Filip de Diversis, poznati učitelj dubrovačke mladeži 1434/41., rodio se u Lucci, u obitelji o kojoj se ne zna mnogo. Zna se da je Filipov djed Niccolò sudjelovao u stvaranju republike, nakon zbacivanja vlasti u Pisi 1368. godine. Bio je član odbora od dvanaest građana, koji su zajedno sa starim plemstvom trebali ustrojiti novu upravnu vlast. Poznato je, također, da je Filip svojem prezimenu dodao staro plemićko prezime Quartigiani, što znači da je bio miješane, pučke i plemićke krvi. Nakon novih prevratnih zbivanja u Lucci, obitelj Diversi-Quartigiani je prognana, te se nastanila u Veneciji. Filip de Diversis tamo se najvjerojatnije školovao, a potom je radio kao učitelj. Godine 1434. prihvatio je poziv Dubrovčana, koji su ga pridobili dobrom plaćom, mnogo višom od plaće njegovih kolega u Dubrovniku.

Diversisovo učiteljevanje u Dubrovniku od početka su pratili problemi. Žalio se na plaću i nedostatak pomoćnih učitelja. Dubrovačke vlasti, pak, zamjerale su mu duge dopuste u Veneciji, zbog kojih su mu u nekoliko navrata morale tražiti zamjenu. Godine 1440. smanjile su mu plaću, što se čini logičnom posljedicom Filipova zanemarivanja učiteljskih dužnosti. Osim žalopjeka o lošim uvjetima rada i neprimjerenju vrednovanju njegova doprinosa gradu, Diversi se odlučio i na konkretni čin u svrhu iskupljenja i pomirenja s dubrovačkim vlastima. Zato je i tako nastao njegov *Situs aedificorum, politiae et laudabilium consuetudinum inclytae civitatis Ragusii* ("Opis zgrada, državnog uređenja i pohvalnih običaja grada Dubrovnika").

Unatoč svim tim Diversisovim naporima, Veliko vijeće je 1441. godine tražilo u Veneciji novog učitelja. Nije sasvim jasno što se tijekom sljedećih nekoliko godina događalo u školi, no sigurno je da Diversi 1444. više nije bio u Dubrovniku.

Posljednji, dosad nepoznat spomen na Diversisa, potječe iz 1455. godine, kada je u Veneciji proučavao svetog Jeronima i vlastitom rukom prepisivao njegove izabrane poslanice, te nekoliko poslanica svetog Augustina i Origenovih govora.

Diversisov "Opis Dubrovnika" sačuvan je u većem broju prijepisova. Najstariji sačuvan prijepis, prema tome i najbliži izvorniku, nalazi se u Državnom arhivu u Dubrovniku, u ostavštini Bizzaro. Taj prijepis dosad nije bio korišten u proučavanju Diversisova djela, već su se koristili primjerci iz 19. stoljeća.

"Opis Dubrovnika" prvi put je objavio Vitaliano Brunelli 1882. godine, prema prijepisu koji se čuva u Zadru. Taj prijepis preveo je i objavio Ivan Božić 1983. godine.

Sada na raspolaganju imamo novo izdanje, koje je, s maksimalnim kvalitativnim pomacima, priredila Zdenka Janeković-Römer. To izdanje oslanja se na najstariji sačuvani prijepis iz Dubrovačkog arhiva. Riječ je o dvojezičnom izdanju, odnosno transkripciji dubrovačkog primjerkca, koji je sada prvi put objavljen, te o uspjelom prijevodu na hrvatski jezik: u duhu hrvatskog jezika, a uz uvažavanje autorova kice-na i učena stila, njegove sintakse i rječnika.

Priredivačica i prevoditeljica, koja je očito "zašla u dušu" Diversisova "Opisa Dubrovnika", o njegovu značaju kaže: "Naoko jednostavno, Diversisovo je djelo ipak žanrovski slojevito. Ono je istovremeno dokumentarističko, literarno i osobno. Kao stranac, Diversis gleda izvana, pa možda i bolje zamjećuje nego sami Dubrovčani... Kroz njegove riječi kao da oživljuje Dubrovnik 15. stoljeća, kao da vidimo njegove boje, kao da čujemo i mirišemo njegov život... Pred našim očima prolaze Dubrovčani, vlastela i pučani, njihove lijepo odjevene žene, redovnici, službenici, sluškinje i sluge, seljaci iz okolice sa svojim životinjama, trgovci pristigli odasvud, Turci, Morlaci, hodočasnici. Ripovijeda nam o ugarskim kraljevima, nadbiskupima, znamenitim propovjednicima, slavnim ljudima koje je vidio ili o njima čuo, ali i o očajnicima koji su u Dubrovnik dolazili tražiti svoje drage, zarobljene u turskom ropstvu. To

ljudsko šarenilo živi u njegovim očima. Kada govori o gradskim spomenicima, Diversis postaje poput nekakva vodiča. Pripovijeda o ljepoti i veličanstvenosti grada i okolice, te pojedinih zdanja, a bilježi i korisne obavijesti za trgovce, putnike ili pak zanimljivosti za one koji će samo čitati o Dubrovniku...” Navedeni tekst pripada prvom dijelu predgovora (»Grad trgovaca koji nose naslov plemića: Filip de Diversis i njegova pohvala Dubrovniku«), u kojemu Zdenka Janeković - Römer iznosi činjenice o Diversisovu životu, njegovu poimanju Dubrovnika, te o sačuvanim prijepisima “Opisa Dubrovnika”. U drugom dijelu predgovora (»Dubrovačko 15. stoljeće: Vrijeme rada i bogaćenja«) izdvojen je kratki pregled bogatog gospodarskog razvoja Dubrovnika potkrijepljen Diversisovim zaključcima.

Slijedi prijevod i transkripcija “Opisa Dubrovnika”, koji se sastoji od pedeset poglavlja razvrstanih u četiri dijela:

»O dobrom položaju Dubrovnika« (*De bono situ Ragusii*): rasprava o prikladnom pomorskom i kopnenom položaju Dubrovnika, te o dobrom položaju glede zraka i obilja vode.

»O građevinama« (*De hedificiis*): Diversis u ovom dijelu na pohvalan način opisuje civilne, općinske i sakralne građevine, posebno ističući katedralu, te crkve svetih Petra, Lovrijenca i Andrije, svetog Stjepana Prvomučenika, svetog Dominika i svetog Franje, a potom i Kneževa dvora. Dakako, posebno poglavlje posvećeno je opisu škole. Slijede i opisi zidina i kula, gradskih vrata i ulica, česmi i mlinova.

»O političkom uređenju Dubrovnika« (*De politia Ragusina*): u ovom dijelu predstavlja se ustroj gradskih i izvangradskih vlasti i njihovih nadležnosti, zatim organizacija zdravstvene zaštite, mjere koje jamče red i sigurnost u gradu, briga za dovoljne zalihe žita.

»O dubrovačkim pohvalnim običajima« (*De laudabilibus consuetudinibus Ragusinis, caeteris praestantior*): ovaj dio, to jest “Posljednji dio, izvrsniji od ostalih”, sastoji se od dvadeset i dva poglavlja u kojima Diversis pohvalno opisuje dubrovačke običaje kao što su na primjer njegovanje vjerskih običaja, vjernost ugarskom kralju, skromno

držanje predstavnika dubrovačkih vlasti, a ujedno i njihova darežljivost prema strancima, pohvalni običaj dubrovačkih plemića da ne uzimaju pučanke za žene, niti daju plemkinje pučanima.

Diversisovo djelo sasvim se uklapa u popularni srednjovjekovni žanr pohvala gradovima, *laudes civitatum*, popularan osobito u gradovima s tako jakom antičkom i ranosrednjovjekovnom tradicijom kao što je Dubrovnik. Takvu pohvalu nema nijedan drugi grad u Hrvatskoj.

Slijedeći zakone *laudes*, Diversis izriječno govori o savršenom gradu sa savršenim službama, a uglavnom namjerno izbjegava kritiku (osim kad se radi o njemu samome): “Ako u Dubrovniku ima ili će biti štogod krivo, okanio sam se mogućnosti da o tome pišem, jer sam sebi u pripovjedačku dužnost stavio da govorim i opisujem dobro i istinito, čemu sam po naravi sklon”.

Vesna Miović

“Oplovidbi” **Benedikta Kotruljevića**: »Benedictus de Cotrullis Equitis ad Inclitum Senatam Venetorum De Navigatione Liber.«, priredio Damir Salopek, u: *Hrvatska književna baština*, knjiga 2. Zagreb: Ex libris, 2003: 15-129.

Benedikt Kotruljević, rođen u Dubrovniku godine 1416, umro je u Italiji, vjerojatno 1469. Nema ekonomista koji ne zna za njegovu knjigu “O umijeću trgovanja” (*Dell'arte di mercatura*), dovršenu 1458. godine, koja je u drugoj polovici 15. stoljeća kolala u prijepisima (tada još nema tiska - prvu je knjigu u Europi tiskao Gutenberg 1455. godine), da bi je 115 godina nakon nastanka izdao pod drugim naslovom naš Cresanin - filozof Petrić: “O trgovini i o savršenom trgovcu” (*Della mercatura e del mercante perfetto*, Venezia, 1573). Knjiga je tada doživjela iznimni uspjeh: tiskana su 4 izdanja na talijanskom i prijevod na francuski (1602). Ali je potom pala u zaborav, da bi je tek potkraj 19. stoljeća “izvukao” iz zaborava praški profesor Kheil, koji je ukazao na vrijednost tog zaboravljenog